

**PALEOGRAFICKÝ ROZBOR TZV. KRONIKY
ANTONÍNA JOHANNA PARDUBSKÉHO 1714–1858**

PETR SEDLÁČEK

The article deals with the palaeographical analysis of the so-called chronicle of Antonín Johann Pardubský in the years 1714–1858. Besides identifying the scribes' hands and taking into account the individual elements of their manuscripts, the work deals with the repertoire of abbreviations used by them. There is an attention given to pursuance of the neogotica germanica into the neogotica-bohemica.

Key words: Chronicle of Antonín Johann Pardubský; Town of Boskovice; 18th–19th century; Palaeographical analysis; identifying the scribes' hands.

1. Úvod

Novověký kancelářský materiál představuje jedinečnou možnost k pozorování postupného vytlačování českých prvků z novogotického písma kurentem a jeho narůstající dominance v písmu. Vzhledem k tomu, že tzv. kronika Antonína Johanna Pardubského¹ je psána českým, ale také německým jazykem, bude vynaložena snaha k nalezení odpovědi na eventuální otázku, zda mohl česky píšící písař psát zároveň německy a naopak. Primárně se článek věnuje paleografickému rozboru kroniky, tedy analýze typů písma, stylu psaní a identifikaci písařských rukou, u nichž je kladen největší zřetel na charakteristické prvky jejich rukopisu a individualit v duktu jednotlivých, zejména složitě psaných liter.

Vzhledem k celkovému počtu písařů, kteří se na vzniku a fungování kroniky podíleli, si vybereme pouze ty nejzajímavější, u nichž provedeme zevrubný rozbor písma, charakterizujeme jejich styl, délku produktivního období, užívání zkratk a formy jednotlivých liter se zaměřením na jejich duktus s přihlédnutím k individualizaci tvarů pro osobitost dané ruky. Pro spolehlivost závěrů v této oblasti je také nutné brát v potaz možnost, že písaři působili v kanceláři řadu let, během nichž mohli dojít k jistým změnám v jejich rukopise. Z důvodu přehlednosti jsou před analýzy každého písaře zařazeny tabulky, v nichž jsou rekapitulovány nejdůležitější poznatky ze zkoumání jejich rukopisu. Samotné rozlišení písařských rukou je však nejednoznačnou záležitostí, která vyžaduje pohled z více stran.²

¹ Kronika je uložena v MZA Brno – SOKa Blansko, pob. Boskovice, ve fondu Archivu města Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83. O kronice podrobněji SEDLÁČEK, P.: *Tzv. kronika Antonína Johanna Pardubského a přijímání měšťanů v Boskovicích v letech 1716–1858*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 29, 2015, č. 1, s. 11–25.

² Text vychází z magisterské diplomové práce SEDLÁČEK, P.: *Paleografický rozbor kroniky Antonína Johanna Pardubského 1714–1858*. Brno 2014. Práce byla zpracována pod vedením doc. dr. Pavla Krafla na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU Brno.

2. Paleografický rozbor

Jádrum tohoto textu je zevrubná analýza písařských rukou, jež se podílely na vzniku a fungování kroniky Antonína Johanna Pardubského. Cílem rozboru je poukázat na zvláštnosti v rukopise zkoumaných písařů, rozebrání duktů některých liter, individualizaci naučených tvarů písmen k potřebám osobitého projevu a posouzení písma jako celku, tedy jeho typové a časové zařazení, případně srovnání s písařskými kolegy, kteří zanechali na stranách kroniky svoji nesmazatelnou stopu. Pozornost upřeme také na zkratky a často zkracované termíny. Než přistoupíme k podrobnému rozboru písařských rukou, shrňme si základní poznatky z paleografie v rámci širšího kontextu, ale rovněž se zaměřením na zkoumanou kroniku.

Studium novověkého latinského písma nemá dlouhou historii. Teprve v 19. století se prostřednictvím některých paleografických učebnic setkáváme s prvními zmínkami o novověkém písmu. Nejstarší česká učebnice této vědní disciplíny od Gustava Friedricha³ se novověkého období dotýká jen okrajově.⁴ Významnou osobností novověké paleografie je Leo Santifaller, jenž položil metodické základy pro zkoumání písma novověku.⁵ Z českého prostředí musíme v souvislosti s novověkou paleografií zmínit Jindřicha Šebánka, Františka Muziku, Pavla Spunara a Jiřího Pražáka, jejichž poznatky mají pro studium novověkého písma v Čechách velký význam. Zapomenout nesmíme ani na Ivana Hlaváčka, Zdeňka Fialu a samozřejmě Jaroslava Kašpara, jehož metody užitě na městských knihách pražské proveniencí, aplikujeme i na námi zkoumanou kroniku. Zatímco ve středověku bylo umění psát po dlouhou dobu výsadou privilegovaných, v pozdějších obdobích se potřeba psaní rozšiřovala ruku v ruce s narůstající písemnou agendou. Vliv na vývoj písma si až do počátku novověku udržely kanceláře, ovšem poté si již písaři nevychovávali a využívají služeb jinde vyškolených úředníků, čímž se stírají dříve markantní zvláštnosti jednotlivých kancelářů.⁶

Nejběžnější psací látkou novověku se stal papír a při jeho výrobě na něm byly zanechány specifické znaky. Na ručně vyrobeném papíru jsou patrné stopy síta, jímž se papírovina nabírala, a jeho průsvitná osnova vytváří na papíře tzv. žebrování. Přesnější stáří a provenienci psací látky nám může upřesnit průsvitka neboli filigrán,⁷ jež můžeme zkoumat i v námi rozebírané kronice. Folia se v Pardubského pamětní knize dochovala vesměs ve velmi dobrém a nepoškozeném stavu.

K písařské produkci je pochopitelně zapotřebí psacího načiní, které je v době novověku představováno perem a inkoustem. K běžnému psaní se užívalo levných husích brků, nákladnější variantou byly pera zhotovená z labutích, tetřevích či pštrosích brků. Vzhledem k tomu, že v kronice, jíž se zabýváme, se vyskytují písma nakloněná, je jasné, že pera měly šikmo seříznuté hroty, jež se pro kurzivní potřeby časem zužovaly. S tímto faktem souvisí také úbytek stínovaného písma, avšak přitlakem na pero bylo možné zesílení tahů docílit. Devatenácté století přineslo pera s ocelovými hroty, které původní ptačí brky vytlačily.⁸ Inkoust si písaři až do počátku 19. století vyráběli sami, což má za následek jeho proměnlivou kvalitu. Kronika Antonína Johanna Pardubského nese na svých stranách inkoust tmavě černý, duběnkový, bez příměsí kovu. Některá folia se vyznačují písmem značně vybledlým, šedě zabarveným, což je pravděpodobně způsobeno stářím textu. Načervenalý, rezavý či hnědý inkoust svědčí o přítomnosti železa.⁹

³ FRIEDRICH, G.: *Učebná kniha paleografie latinské*. Praha 1898.

⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím, sv. I*. Praha 1987, s. 14.

⁵ Tamtéž, s. 16.

⁶ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 29–30.

⁷ Tamtéž, s. 22.

⁸ Tamtéž, s. 25.

⁹ Tamtéž, s. 27.

Pamětní kniha Antonína Johanna Pardubského vznikala v době, kdy již v teritoriu severně od Alp převažuje novogotické písmo s kurentními prvky. Obecně můžeme říci, že písaři, kteří produkovali v první polovině osmnáctého století, užívali písma označovaného jako neogotica bohemia, tedy českého novogotického písma, jež si zachovává některé staré formy liter, zejména okrouhlé „a“, „e“ či „u“, ovšem i do tohoto typu pronikají kurentní prvky, jež sílí s narůstajícím vlivem habsburské kanceláře. Takřka výhradně se jedná o kurzivní písmo, výjimečně můžeme hovořit o polokurzivě. Narazit můžeme i na tzv. smíšená písma, v nichž se prolíná novogotické a humanistické písmo. Jedná se o neogotico-humanistica cursiva.¹⁰ V druhé polovině 18. století již můžeme typologicky mluvit o německé novogotické kurzivě, která zcela převládá na listech kroniky v devatenáctém století. Rukopisy písařů jsou vesměs dobře čitelné, texty jsou úhledné, a přestože zpravidla nemají ambice ke kaligrafii, působí pečlivým a estetickým dojmem, k čemuž napomáhá i snaha vést řádky rovně. Úskalí při čtení zápisů představuje zejména protahování dlouhých či středních liter s horní nebo dolní délkou do okolních řádků, čímž dochází k narušení duktu jiných liter. Čtení a celkové bádání neusnadní ani vybledlý atrament. V kronice se pouze sporadicky vyskytují marginální poznámky, tudíž důsledkem toho nepůsobí jednotlivé zápisy příliš chaoticky. Snadné čtení textů snižuje ovšem také prosvítání zápisů ze strany verso, studujeme-li folio ze strany recto a naopak.

Podrobným paleografickým rozbořem se podařilo rozlišit třicet tři písařských rukou, které měly vliv na fungování zkoumané pamětní knihy. Je však nutné podotknout, že jejich rozlišování je nejednoznačnou záležitostí, která vyžaduje pohled z více stran. Odlíšnost duktu, modulu i váhy mohou být znakem odlišného písaře, avšak je potřeba se rozhodnout podle míry jejich zastoupení.¹¹ Při zevrubné analýze za účelem rozlišování bereme v potaz také fakt, že profesionální písaři znali a používali různé tvarové modifikace u téhož písmene. Přihlédnout je potřeba také na dobu jejich působení, protože s věkem mohou v rukopisu určité změny nastat. Na celkový vzhled písma má vliv také seříznutí pera, jeho opotřebování, prostor na psací látce či únava ruky v případě, že během dne vyhotovila více zápisů. Problém s rozlišením může nastat v případě, kdy písař striktně dodržuje tvar liter podle učebnicového vzoru, protože se tu zužuje prostor pro promítnutí individuálních rysů do duktu písmen.

Nedílnou součástí písařského umění je také zkracování různých formulí či termínů. Zkratkám tedy budeme u každého písaře věnovat pozornost. Přesto však můžeme konstatovat, že písaři v kronice zkracují poměrně málo a vesměs stejným způsobem a stejné výrazy. Nejčastěji se jedná o „P“ doplněné svislou smyčkou ve tvaru „l“ (někdy v doprovodu dvojtečky) pro substantivum „pán“ (i v plurálu), v případě jazykově německých textů „H“ pro „Herr“. Výše zmíněnou smyčkou zkracují písaři také názvy měsíců, popř. často opakovaný výraz „mnieſtianů“. Pouhou dvojtečkou můžeme vidět zkrácení formulky „pod Numerem“ do tvaru „pod N:“ či „Czy: Mi:“ jakožto „císařské milosti“. Kombinací dvojteček mezi písmeny a zkratkou vytvořenou nadepsáním koncovky, lze sledovat u ustálené formule „Jeho vysoce osvícené knížecí milosti“ do tvaru „Y:W:O:K: M^{ti}“, kdy „Y“ může být zastoupeno také majuskulním „G“. Nadepsáním koncovek se nejčastěji užívá u číslic, např. 11^{tého}, 2do (secundo), 3^{tio}, avšak také u „sub N^{ro}“ (sub Numero) či již zmíněné české podoby „pod N^{em}“ (pod Numerem). Lomené čáry a dvojtečky mohou také doplňovat latinský výraz „plenissimo titulo“ do tvaru „/: plen: Titulo :/“. Kontrakce bývá označena konvenční značkou, vodorovnou či zvlněnou čárkou. Jako příklad si můžeme uvést německé slovo „Versammlung“, kdy písař vynechá jedno „m“ a nadepsáním zmíněné čárky oznámí zkrácení, jež je třeba rozvést vždy dle kontextu, neboť může být vynechána litera „e“, „m“ či „n“.

V zápisech se pochopitelně vyskytují také diakritická znaménka. Nejčastěji užívaná je tečka nad minuskulním „i“, avšak také nad literou „z“, čímž se dává čtenáři najevo, že jde o písmeno

¹⁰ Tamtéž, s. 47.

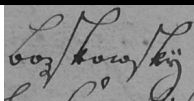

¹¹ PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*. České Budějovice 2008, s. 45.

„ž“. Výjimečně se tečka objevuje i nad arabskou číslicí „1“. Zaznamenat ji však můžeme i u spřežky „cz“, čímž se dává na vědomost, že se ve výslovnosti objeví měkká a neznělá souhláska „č“, ovšem nelze takto postupovat mechanicky, poněvadž v některých případech se může jednat o chybu písaře. Litera „u“ a „v“ bývá odlišena („u“ zejména v německé novogotické kurzívě pro odlišení od tvarově podobného „n“) různě tvarovanou vlnovkou, nejběžněji svisle orientovanou. Dvě vertikální čárky v horním pásmu obvykle doplňují minuskulní „y“.

Co se týče číslic, musíme konstatovat, že v kronice Antonína Johanna Pardubského jsou vesměs v arabské podobě, výjimečně v římské, která je zpravidla uvedena u jmen panovníků, např. Karla VI., nebo u papežů. U dat jsou takřka výhradně použity arabské. Studování jejich tvarů se budeme okrajově také věnovat, avšak bereme v potaz, že nejsou vhodným hlediskem pro rozlišování písařských rukou. V některých případech je jejich provedení však natolik ovlivněno individualitou ruky, že nelze tento faktor přejít bez povšimnutí. Obecně lze říci, že sedmička má hladký dřík, pouze několik písařů jej protíná krátkým vodorovným břevnem. Osmička nemá v produkci některých písařů dovržené horní břicho a může být opatřeno drobnou kličkou, jež slouží k připojení další číslice. Devítka má dřík hodně protažený, buď rovný, resp. šikmý, nebo stáčejší se do oblouku.

Přistoupíme k zevrubnému rozboru osmi písařských rukou, jež můžeme spolehlivě rozlišit a jejichž písemný projev je nejzajímavější.

Písařská ruka P1

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1719	5r	Písmena dlouhá a střední s horní či dolní délkou jsou výrazně vyšší než střední litery. Malé „z“ má podobu arabské trojky a pomocí smyčky na spodním oblouku je připojena k dalšímu písmenu.
			Koncové minuskulní „d“ je charakteristické svým prohnutým dříkem.
			Majuskulní „Y“ zastupuje dnešní literu „J“ a má poměrně složitý ductus.
			U majuskulního „K“ dřík výrazně převyšuje písmeno a stáčí se doprava.
			Minuskulní „k“ má tvar velmi blízký dnešnímu.
			Prohnuté břevno může mít na obou koncích drobné kličky, přičemž pomocí pravé je připojeno k dříku.

Pod označením P1 se skrývá písař, jehož jméno je uvedeno na konci zápisu in folio 9v. Karel Ferdinand Poltzer, kněz a kaplan boskovský¹² poznamenal na úvod kroniky stručné dějiny města, počínaje rokem 1290 a konče 1719. Toto shrnutí je obsaženo v rozmezí folia 5r až 9v. Jeho rukopis je velmi úhledný, písmena jsou drobná, řádky vedeny rovně, písmo je mírně pravosklonné a dá se charakterizovat jako česká novogotická kurzíva s kurentními i humanistickými prvky.

Pro studium zkratk není P1 zrovna přínosný, neboť jen zřídka užívá zkráceniny. Když už, tak nerozepisuje slova „pán“, ale stahuje je do tvaru „P:“.

Karel Ferdinand Poltzer psal, jak je již výše zmíněno, drobnými písmeny, avšak litery dlouhé či střední s horní, popř. dolní délkou, jsou výrazně větší než krátká písmena ve středním pásmu. Dokladem tohoto tvrzení může být např. slovo „bozskowsky“,¹³ v němž si také všimneme minuskulního „z“ ve tvaru krásné arabské trojky, jejíž spodní oblouček v dolním pásmu ukončuje drobná funkční smyčka. Za individuální rys P1 můžeme považovat také duktus minuskulního „d“ na konci slov.¹⁴ Po sestrojení oblouku vyklenutého doleva a umístěného ve středním pásmu, je vytvořen tah, který můžeme považovat za dřík, neboť je nosným pilířem písmene¹⁵ a pouze individualitou ruky je zvlněn do tvaru vertikálně protažené arabské trojky. V případě nutnosti zaznamenat slovo, jež začíná majuskulním „J“, používá tento písař hned několik variant, kterými tuto literu může zastoupit. Buď je to velké „J“, pro které užívá dva tvary, nebo majuskulní „Y“.¹⁶ Velké „Y“ začíná v horním pásmu smyčkou, jež by izolovaně připomínala „S“ druhého typu podle Jaroslava Kašpara.¹⁷ Následně je utvořen prohnutý dřík, jenž je u základny opatřen drobnou kličkou. Majuskulní „K“ se vyznačuje dříkem přesahujícím nad písmeno a stočeným doprava.¹⁸ Minuskulní „k“ je velmi podobné dnešnímu modernímu tvaru, kdy se tahem vedeným od základny utvoří smyčka v horním pásmu a k patě dříku se připojuje raneček s přípojkou doprava.¹⁹ Písmeno „t“ je charakteristické tím, že k dříku je na horním konci pomocí kličky doleva připojeno prohnuté břevno, na jehož konci je opět drobná klička.

2.1 Písařská ruka P2

Velmi blízký rukopis k P1, Karlu Ferdinandu Poltzerovi, má písař Johann J. Filipovský, „toho času przisazni pysarz miestys Bozskowitz“,²⁰ jehož si označíme P2. V případě, že by nebyl tento písař podepsán pod zápisem in folio 10v, bylo by takřka nemožné jej odlišit od P1, neboť i složitě psané litery jsou takřka identického duktu a úprava textu je až podivuhodně shodná. Stejně jako Karel Ferdinand Poltzer, tak i Johann J. Filipovský píše českou novogotickou kurzívou s kurentními i humanistickými prvky, řádky vede rovně, písmo je snadno čitelné pro svoji úhlednost a tvarovou stabilitu písmen.

Přestože zápis, který Johann J. Filipovský napsal, zabírá pouze folio 10r a v, obsahuje více zkratk, než zápisy P1 či ostatních písařů produkujících hojněji. U všech zkrácenin používá P2 tentýž způsob, tedy znaménko ve tvaru smyčky²¹ doplněné dvojtečkou. Jako příklady zkratk si kromě klasického substantiva „pán“ ve tvaru „P“ plus smyčka s dvojtečkou uvedeme také „Mi:

¹² Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 9v.

¹³ Viz tabulka a MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 5r, ř. 2 a 16.

¹⁴ Viz tamtéž, fol. 5r, ř. 3 a 14.

¹⁵ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 11.

¹⁶ Viz tabulka a MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 5r, ř. 5.

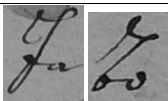
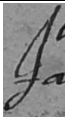

¹⁷ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 74.

¹⁸ Tamtéž, s. 71.

¹⁹ Tamtéž, s. 59.

²⁰ Srov. MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 10v.

²¹ PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*, s. 44.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1719	10r	U horního konce dříku je malý levý oblouk ve tvaru „C“.
		10v	Drobné kličky na obou koncích břevna, přičemž pravá připojuje dřík.
		10r	Majuskulní „I“ v jedné z možných variant mívá dřík protnutý břevnem.
			Majuskulní „K“ ve tvaru podobném jedné formě novogotického „R“.
		10v	Zběžněji psané „K“ postrádá kličku na pravé straně dříku. Tah vytažený nad horní dotahovací linku je ukončen kličkou a šikmým tahem nahoru.

Czy:“²² tedy „milosti císařské“ nebo jméno kostelního hospodáře Antonína Johanna Pardubského, u něhož P2 zkrátil jeho druhé jméno do tvaru „Joh“ se svíslou smyčkou a dvojtečkou.²³

Majuskulní „F“ má jednoduchý duktus, začíná dříkem nahoře se stáječícím doprava, a dole přecházejícím ve smyčku končící malou kličkou na základní lince. Litera je však doprovázena malým levým obloučkem (má tvar písmene „C“) u horního konce dříku.²⁴ Podobně jako P1, tak i P2 užívá u písmene „t“ (ale také „I“) dvě drobné kličky na obou koncích břevna, jež se pomocí té vpravo připojuje ke dříku. Majuskulní „I“ můžeme ovšem sledovat také v jiném tvaru, který stojí někde mezi typem I a II, jež popisuje Jaroslav Kašpar.²⁵ Typické je vodorovné břevno uprostřed dříku. U velkého „K“ používá P2 dva tvary, resp. jen jeden, avšak v některém případě striktně dodržující duktus a v jiném zběžněji napsaný. Jak si můžeme všimnout in folio 10r, ř. 9, 10, 16 a 23, v podobě, jež se drží úzu, má „K“ tvar blízký jedné formě majuskulního novogotického „R“ s dříkem přesahujícím nad písmeno.²⁶ V druhém případě však není sestrojena klička na pravé straně dříku.²⁷ Tah vytažený nad horní dotahovací linku je po stočení vpravo zakončen drobnou kličkou, z níž vychází další tah šikmo nahoru.

²² Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 10v, ř. 7.

²³ Viz tamtéž, fol. 10v, ř. 3.

²⁴ Viz tabulka.

²⁵ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 71.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 108.

2.1.1 Komparace P1 a P2

P1	P2	Folio (P1)	Folio (P2)	Popis rozdílu
		5v	10v	Vrchol humanistického „A“ je v případě P1 zakončen obloukem vedeným doprava, P2 sestrojí oblouky na obě strany, přičemž vpravo od něj v ostrém úhlu vede šikmý tah zakončený tečkou.
				P1 píše břicho hladce, P2 ve tvaru arabské trojky.
		9v	10r	P1 sestrojí „X“ pomocí překřížení dvou dříků, P2 vytvoří dva vertikální obloučky a propojí je smyčkami.
		5r	10v	Dřík protažený nad literu je v rukopise P1 hladce ohnut doprava, P2 jej zakončuje kličkou a šikmým tahem nahoru.

Vzhledem k podobnosti rukopisů P1 a P2 si stanovíme několik menších rozdílů u duktu některých písmen.

Největší a nejmarkantnější rozdíly v rukopisech těchto dvou písařů nalezneme ve slovech psaných humanistickou kurzívou či polokurzívou. Majuskulní „A“ v obou případech vychází z kapitály. P1 vrchol litery zdobí jednou vlnovkou,²⁸ resp. obloukem, doprava, kdežto P2 jej vytváří na obě strany, přičemž vpravo ještě v ostrém úhlu vede šikmo nahoru tah ukončený tečkou. Majuskulní „P“ je u obou písařů u paty dříku zakončeno kličkou vpravo,²⁹ avšak břicho na horním konci dříku je v rukopisu P1 hladké, v případě P2 prohnuté do tvaru arabské trojky. Velké „X“ vzniká u P1 překřížením dvou dříků. Díky kurzivnímu psaní jsou mírně prohnuté.³⁰ P2 tvoří majuskulní „X“ ze dvou vertikálních obloučků,³¹ které jsou vzájemně propojeny smyčkami. Nepatrný rozdíl v rukopisech však můžeme vyzorovat i v případě novogotických tvarů písmen. Důkazem toho je majuskulní „K“, kdy P1 dřík protažený nad literu stáčí doprava hladce, kdežto P2 ještě sestrojí drobnou kličku, ze které vede tah šikmo nahoru.

Závěrem však nesmíme opomenout eventualitu, že se jedná o tutéž písařskou ruku, nejpravděpodobněji o písaře Johanna J. Filipovského, jenž mohl zápis Karla Ferdinanda Poltzera do kroniky opsat včetně podpisové formule a manu propria z jiného, avšak nám neznámého pamětního pramene. Rozřešení tohoto případu slibovalo pátrání po období působnosti kněze Poltzera na boskovické farnosti, čímž by se možnost jeho produkce do kroniky buď vyvrátila, nebo by zůstalo u spekulací, zda jde o jednu či dvě ruce. Z matrik pokřtěných, které jsou pro Boskovice vedeny

²⁸ Tamtéž, s. 130.

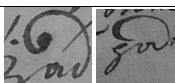

²⁹ Tamtéž, s. 135.

³⁰ Tamtéž, s. 137.

³¹ Tamtéž, s. 138.

od roku 1661, se dozvídáme, že Karel Ferdinand Poltzer působil jako „capellanus“ již v roce 1717, tudíž nelze vyloučit, že zápis, jenž máme nyní přiřknutý P1, psal vskutku on a měl velmi blízký rukopis písari Filipovskému. Z matričních záznamů bohužel nelze studovat rukopis Poltzera, neboť ruka, která evidenci pokřtěných ve zkoumaném období učinila, se vyskytuje také v zápisech, v nichž nefiguruje kaplan Poltzer.

2.2 Písařská ruka P6

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1764	53r	Vlnovka mezi číslicí „1“ a „7“ sestupuje buď od břevna nad letopočtem, nebo je připojena k hornímu konci dřiku jedničky.
	1780	102r	Majuskulní „A“ svým počátečním tahem připomíná arabskou dvojku.
	1764, 1780	53r, 102r	Minuskulní „d“ bývá ukončeno výrazným obloukem, často šnekovitě stočeným.
	1778	86r	Litera „F“ je charakteristická smyčkami na horním i dolním konci dřiku.
	1764	53r	První dřik je od druhého oddělen kurentním obloučkem.
			V jazykově latinských slovech má velké „N“ tvar dnešního tiskacího „N“ a koncové dřiky jsou protaženy do oblouků.
			Koncové „s“ má tvar arabské osmičky a je zakončeno nápadným obloukem.
	1780	102r	Dlouhé „s“ přechází ve velký oblouk, jehož konec bývá opatřen kroužkem v případech, kdy je následná litera dlouhé „u“.

Produkcí písařské ruky P6 můžeme na základě pozorování ohraničit lety 1764 a 1782. Během těchto osmnácti let se jedná o často vytěžovaného písáře, alespoň v rámci kroniky. Pro rozbor si zvolíme folia 53r, 86r a 102r, která dokládají rukopis P6 během roku 1764, 1778 a 1780. Písmo lze charakterizovat jako česká novogotická kurzíva s kurentními prvky. Je dobře čitelná a jediným úskalím může být časté protahování středních písmen s dolní či horní délkou nebo dlouhých písmen do okolních řádků.

Repertoár zkratk není u P6 obohacen ničím novým, takže za zmínku stojí pouze jeho obliba zkracovat názvy měsíců do tvarů „xbris“,³² či „9mbris“.³³

Navzdory tomu, že číslice nejsou nevhodnější ke stanovení individuálních rukopisných prvků, v případě písaře P6 si můžeme všimnout výrazně vyšších arabských šestek, avšak ještě spíše vlnovky situované mezi číslicí „1“ a „7“ v letopočtu „1764“.³⁴ Tento prvek se objevuje i v několika dalších zápisech, jež tento písař učinil.³⁵ Ve většině případů tato vlnovka vychází z horního konce dřívku jedničky, ovšem někdy sestupuje od břevna nad číslicemi. Co se psaní číslic týče, je nutné zmínit, že P6 k arabské jedničce velmi často zleva připojuje stříšku³⁶ a v případě její absence si můžeme všimnout drobného náznaku či pouze jakési tečky u horního konce dřívku z levé strany.³⁷ U majuskulního „A“ je pro tohoto písaře typické, že svým tvarem připomíná arabskou dvojku, k níž se zprava připojuje tah, kterým se uzavře břicho a následně vznikne zdvojený dřík. Malá litera „d“ je svým tvarem jednoduchá, ovšem P6 s oblibou protahuje dřík do velkého oblouku, jenž někdy zakončuje šnekovitým zatočením. Majuskulní „F“ svoji formou stojí někde mezi typem IV a V, které popsal Jaroslav Kašpar.³⁸ Tvorba písmene začíná nad vrchní linkou, kde v horním pásmu vznikne smyčka. Následně je dřík protažen až k dolní dotahovací lince, kde se zatočením tahu doleva utváří smyčka, která po následném protnutí dřívku dá vzniknout ještě jedné, větší smyčce, jež končí drobnou kličkou na základní lince a slouží k připojení dalších liter.³⁹ U velkého „M“ je první dřík na základně oddělen od druhého kurentním obloučkem.⁴⁰ Podobný prvek se vyskytuje i u majuskulního „N“ v novogotickém tvaru. V případě jazykově latinských slov užívá P6 pochopitelně humanistické písmo. U velkého „N“, které má podobu dnešního tiskacího „N“, si můžeme všimnout protažení koncových dřívků do oblouků.⁴¹ V názvech měsíců v latinské podobě zkoumaná písařská ruka vždy koncové minuskulní „s“ ve tvaru arabské osmičky protáhne do velkého oblouku, jehož konec mnohdy šnekovitě stáčí.⁴² Dlouhé písmeno „s“ je charakteristické výrazným protažením do levého, doprava otevřeného, oblouku, který na konci zakončuje drobnou kličkou, jež slouží jako kroužek nad dlouhou literou „u“, v případě, že po dlouhém „s“ následuje.

2.3 Písařská ruka P7

V kronice Antonína Johanna Pardubského hojně působila také písařská ruka P7, jejíž aktivní roky lze vymezit lety 1781 a 1806, přičemž největší počet zápisů učinila v 80. letech. V následujícím deceniu a na přelomu století produkovala již spíše sporadicky. Věnovat se jí tedy budeme na základě folií 102v z roku 1781, 114v, kde je zápis o pět let mladší a konečně 135r postihující rok 1806. Písmo je pravosklonné, drobné, velmi úhledné, váhově se jedná spíše o písmo těžší, neboť se tu střídají silné i slabé tahy, řádky jsou vedeny rovně a obecně můžeme písmo označit za českou novogotickou kurzívu s kurentními prvky.

³² Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 105r.

³³ Viz tamtéž, fol. 58r.

³⁴ Viz tabulka a MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 53r.

³⁵ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 56r, 57r, 78r, 81r, 84r.

³⁶ Viz tamtéž, fol. 78r.

³⁷ Viz tamtéž, fol. 77r.

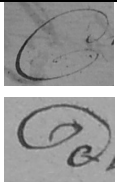
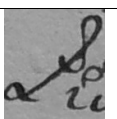
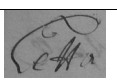
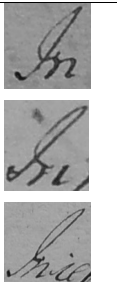
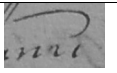
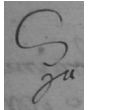
³⁸ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 69.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, s. 72.

⁴¹ Viz tabulka a MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 53r, 56r.

⁴² Viz tabulka.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1781, 1806	102v, 135r	Litera „d“ na počátku slov je typická svým výrazným protažením dříku do oblouku, jenž často zasahuje až do spodního pásma.
	1806	135r	U majuskulního „K“ užívá P7 specifický tvar. Horní konec dříku je opatřen smyčkou ve tvaru arabské osmičky. Na spodním konci dříku vzniká funkční smyčka.
	1781	102v	Majuskulní „L“ začíná smyčkou ve tvaru ležaté arabské osmičky na horním konci dříku.
	1781, 1806, 1786	102v, 135r, 114v	Velké písmeno „M“ píše P7 dvěma tahy. Charakteristickým rysem je výrazně vyšší první dřík opatřený smyčkou na horním konci.
	1781	102v	Charakteristicky psané znaménko nad literou „u“.
			Duktus majuskulního „Z“ je poměrně složitý, přesto je však litera psána jedním tahem.

Písař P7 neužíval mnoho zkratk, takže v zápisech jím učiněných můžeme pozorovat stejné způsoby zkracování, jako tomu bylo u písařů rozebraných dříve. Opět nejčastěji zkracovaným slovem je substantivum „pán“ v různých pádech do tvaru „P“ a zkracovací znaménko ve tvaru smyčky.⁴³

Již při běžném sledování zápisů, které byly tímto písařem učiněny, si můžeme všimnout, že jsou v průběhu celé jeho produkce dobře čitelné, neboť jejich tvůrce dbá na pravidelné mezery mezi slovy, ale i řádky, čímž předchází možné deformaci tvarů písmen v okolních řádcích při

⁴³ PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*, s. 44.

protahování dlouhých písmen. Zajímavé je zjištění, že s postupujícím věkem písaře, zejména v 90. letech, avšak hlavně po roce 1800 začíná psát většími písmeny a vytrácí se drobnost u jednotlivých liter. Možnou příčinou této změny by mohl být zhoršující se zrak písaře.

Literu „d“ budeme sledovat na foliu 102v a 135r, mezi nimiž je rozdíl dvaceti pěti let. Duktus tohoto písmene je velmi podobný jako u písaře P6, na první pohled je zřejmé, že břicho má tendenci zůstat nedovřeně a dřík přechází v táhlý oblouk směřující doleva. V některých případech dokonce dochází k protažení oblouku až do dolního pásma, čímž může evokovat dojem ledabyly napsaného majuskulního kapitálního „C“. Zajímavější je však duktus u písmene „K“, které se svým tvarem vymyká všem typům, které zpracovává Jaroslav Kašpar.⁴⁴ Přibližuje se svoji formou spíše majuskulnímu „L“. Tvorba této litery není nikterak náročná, je psaná jedním tahem pera a skládá se z mírně doprava nakloněného dříku, jenž je na horním konci zakončen smyčkou ve tvaru arabské osmičky. Na spodním konci dříku se taktéž nachází smyčka, která je však funkční a slouží k rychlému připojení dalších písmen. Podobnost s majuskulním „L“ není zmíněna náhodně.⁴⁵ Ve slově „Letta“ si můžeme všimnout, že dřík této litery je nahoře ukončen také smyčkou ve tvaru osmičky, tentokrát však spíše ležaté než vertikální. U písaře P7 však „L“ v některých případech postrádá horizontální břevno na základně připojené kličkou.⁴⁶ Pokud nechybí, tak je nejčastěji připojeno ke dříku v ostrém úhlu,⁴⁷ avšak někdy i již zmíněnou kličkou.⁴⁸ Charakteristickým rysem je pro tohoto písaře duktus majuskulního „M“, které budeme sledovat na všech třech zkoumaných foliích. U některých provedení této litery by se mohlo zdát, že je psáno jedním tahem,⁴⁹ avšak ve skutečnosti bylo užito dvou tahů pera. Úvodním tahem je vytvořen první dřík měnící se v protáhlý, doleva otevřený oblouk,⁵⁰ jenž je zahájen smyčkou na horním konci dříku. U základní linky končí buď tahem připomínajícím girlandu, nebo téměř vytváří smyčku.⁵¹ Zatímco první dřík dosahuje až k horní dotahovací lince, zbylé dva dříky, napsané druhým tahem a spojené arkádami, nepřesahují vrchní linku. Typickým znakem písaře P7 je také diakritické znaménko nad literou „u“, kterou vyznačuje buď délku, nebo slouží k odlišení tohoto písmene od tvarově podobného „n“. Toto znaménko má tvar mírně prohnutého vodorovného břevna zakončeného zahnutím nad písmeno „u“, přičemž jeho duktus začíná právě na tomto místě a následně dochází k protažení nad ostatní litery ve slově. Zajímavému tvaru se těší také majuskulní „Z“. Začíná v horním pásmu tvarem, jenž připomíná mírně levosklonné dnešní tiskací „S“, z jehož koncového tahu směřuje kolmo na základní linku krátký dřík, k němuž se z pravé strany pomocí malého obloučku ve tvaru arkády připojuje funkční smyčka směřující do dolního pásma.

2.4 Písařská ruka P13

Mezi léty 1795 a 1807 můžeme sledovat produkci písařské ruky P13, jejíž písmo je velmi úhledné, s pravidelnými rysy, rovně vedenými řádky a patřičnými rozestupy mezi nimi, což napomáhá dobré čitelnosti této německé novogotické kurzívy, resp. polokurzívy, neboť P13 důsledně nespojuje jednotlivé litery. V zápisech z 90. let 18. století jsou písmena velmi drobná a tudíž nedochází k narušování okolních řádků literami s dolní či horní délkou. V tomto období písařovy produkce také není příliš

⁴⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 59, 71, 94, 108.

⁴⁵ Viz tabulka.

⁴⁶ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 72.

⁴⁷ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 103r, 114v, 135r.

⁴⁸ Viz tamtéž, fol. 110r.

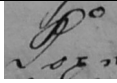

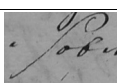
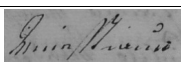
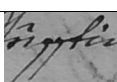
⁴⁹ Viz tamtéž, fol. 102v, ř. 2.

⁵⁰ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 109.

⁵¹ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 102v, ř. 2.

patrné střídání tenkých a silných tahů, tudíž se jedná spíše o písmo lehké.⁵² Po roce 1800 se však vzhled zápisů nepatrně mění. P13 začíná psát větší litery, dochází již k prolínání dlouhých liter do okolních řádků, čímž se narušuje forma některých písmen. Tahy pera jsou celkově silnější, což je způsobeno seříznutím pera jiným způsobem. Kontrasty mezi tenkými a silnými tahy se stávají patrnější. Změna velikosti textů může být způsobena písařovým věkem, resp. zhoršenému zraku.

V zápisech od P13 narazíme na již rozebírané zkratky. Nadepisování koncovek je charakteristické u číslic, např. 11^{teho} Unora.⁵³ Substantivum pán se objevuje v klasické formě „P“ doprovázeného svislou smýčkou a dvojtečkou.⁵⁴

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1795	126v	Dřík není protažen až na základní linku, nahoře je ukončen obloukem doprava. Litera není uzpůsobena k připojení dalšího písmene zprava.
			První dřík je výrazně vyšší než zbylé dva a je nahoře charakteristický velkou smýčkou, popř. obloukem.
	1801	130r	
	1797	128r	První dřík se mění v protáhlý oblouk, druhý je připojen arkádou a třetí v ostrém úhlu.
	1795	126v	Majuskulní „R“ může vzdáleně připomínat kapitálu „A“.
			Postrádá raneček na levé straně dříku a vpravo od dříku není utvořen oblouk, nýbrž rovný tah, jenž na základní lince končí kličkou.
			Dlouhé „s“ zakončené typickým zatočením.
			Spojení liter „sst“ v podobě dvou dlouhých „s“ girlandou připojených k „t“.
	1797	128r	Spojení liter „sst“ v podobě dvou „s“ orientovaných pouze do dolního pásma.

⁵² PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*, s. 33.

⁵³ Viz MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 130r, ř. 1.

⁵⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 198.

Pro rozbor duktu některých liter nám poslouží folia 126v, 128r a 130r, na nichž se nacházejí zápisy z let 1795, 1797 a 1801. Majuskulní „K“ vychází z typu II, který popisuje Jaroslav Kašpar,⁵⁵ tedy, že horní konec dříku se stáčí výrazně doprava a vytváří nad ranečkem smyčku. Klíčka na pravé straně dříku se posouvá v 17. století na základnu, avšak v duktu P13 chybí, neboť pravý oblouk na základně není uzpůsoben k připojení další litery zprava, ale je zahnut doleva. Dalším specifikem tohoto písmene je, že dřík nekončí na základní lince, ale jeho pata je posunuta de facto až na vrchní linku, kde je na jeho levé straně sestrojen raneček. Doprovodným znakem „K“ pak je malý ovál nad písmenem. Hned ve třech tvarech můžeme pozorovat majuskulní „M“, přičemž první dvě formy k sobě mají velmi blízko. První dřík je výrazně vyšší než zbylé dva a na jeho horním konci se nachází velká smyčka, jejíž konec může být buď nad zbylými dvěma dříky spojenými arkádami, nebo končí níž a zasahuje do nich, resp. je protíná.⁵⁶ Odlišný duktus má „M“ v posledním uvedeném tvaru. První dřík se mění v protáhlý doleva otevřený oblouk, k němuž je pomocí arkády připojen druhý dřík a třetí je připojen v ostrém úhlu.⁵⁷ Majuskulní „R“ vychází z Kašparova V. typu,⁵⁸ tedy ve zjednodušené formě bez ranečku, avšak P13 nesestrojí vpravo od dříku oblouk, nýbrž vede tah rovně dolů k základně, kde je ukončen malou klíčkou. Posléze je litera v horním pásmu protnuta. Vzdáleně může takto napsané „R“ připomínat kapitálu „A“. Dlouhé „s“ je písmeno jednoduchého duktu, tudíž není nejvhodnější pro rozbor, ovšem v některých případech stojí za zmínku skrz ukončení na horním konci dříku. P13 jej nápadně stáčí. V textech tohoto písaře můžeme narazit na dva způsoby, jakými píše spojení liter „sst“, kdy „ss“ je spřežka pro „š“. Buď P13 napíše dvě dlouhá „s“, k nimž plynule pomocí girlandy připojí „t“,⁵⁹ nebo dvě „s“ orientovány pouze do dolního pásma.

2.5 Písařská ruka P23

Písařská ruka P23 taktéž patří mezi německy produkující a zápisy, které učinila, se datují léty 1839 až 1854. Jedná se o zběžnou německou novogotickou kurzívu, je pravosklonná, řádky jsou vedeny rovně a střídání tenkých a silných čar není příliš patrné, tudíž se jedná spíše o písmo lehké.⁶⁰ Texty učiněné P23 jsou poměrně dobře čitelné.

Ze zkratk, které tento písař používá, stojí za zmínku spojka „und“, jež je stažena do podoby „u“, které je podtrženo šikmo orientovanou přímkou, jakožto zkracovacím znamením. Tečka nad literou pak slouží pouze k odlišení od tvarově podobného kurentního „n“. U číslovek si můžeme všimnout nadepsání koncovek, např. „3ten“.

Podrobněji se tomuto písaři budeme věnovat na zápisech z let 1839, 1840 a 1845. V řádku s datací je pro P23 typický oblouk za trojčíslicí.⁶¹ U majuskulního „A“ písař důsledkem rychlého psaní neutváří rozštěpený kurentní dřík, ale je na něm sestrojena smyčka. Bříško je navíc uzavřené, tudíž se svým tvarem podobá humanistické formě této litery.⁶² Majuskulní „I“ ad hoc „J“ svoji formou stojí mezi typem IV a V, které popsal Jaroslav Kašpar.⁶³ Litera začíná obloukem v horním pásmu, je otevřený doprava a směřuje k horní dotahovací lince, kde se v tupém úhlu připojuje k dříku, jenž je v dolním pásmu ukončen smyčkou, která je u základní linky kombinovaná

⁵⁵ Tamtéž, s. 108.

⁵⁶ Viz tabulka.

⁵⁷ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 109.

⁵⁸ Tamtéž, s. 110.

⁵⁹ Viz tabulka.

⁶⁰ PÁTKOVÁ, H.: *Česká středověká paleografie*, s. 33.

⁶¹ Viz tabulka.

⁶² Viz tabulka.

⁶³ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 107.

kličkou na jeho levé straně.⁶⁴ Bez přerušení je pak připojeno další písmeno. Velké „K“ se odlišuje od jedné varianty majuskulního „R“ tím, že dřík má stočený doleva,⁶⁵ kde individualitou ruky utváří smyčku namísto typického obloučku. Ostré „s“ se v podstatě v rukopisu P23 neliší od běžného dlouhého „s“, jedinou odchylkou může být výraznější zatočení oblouku, který literu tvoří.⁶⁶

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1839	159v	V dataci je typické, že za trojčíslem vytváří P23 oblouk, který vede nad ostatní číslice.
	1840	160r	
	1845	162v	
	1839	159v	Dřík u majuskulního „A“ je opatřen smyčkou místo kurentního rozštěpení. Bříško je uzavřené.
	1840	160r	Majuskulní „J“ začíná obloukem, který se v tupém úhlu připojuje ke dříku zakončenému smyčkou kombinovanou kličkou u základní linky.
	1839	159v	Dřík přesahující literu je ukončen obloukem doleva, resp. smyčkou.
	1840	160r	Ostré „s“ se od běžného, dlouhého „s“ téměř v ničem neliší. Mírnou odchylkou je výraznější zatočení oblouku, kterým je litera tvořena.
	1845	162v	
	1839	159v	

⁶⁴ Tamtéž, s. 107, 108.

⁶⁵ Tamtéž, s. 108.

⁶⁶ Viz tabulka.

2.6 Písařská ruka P24

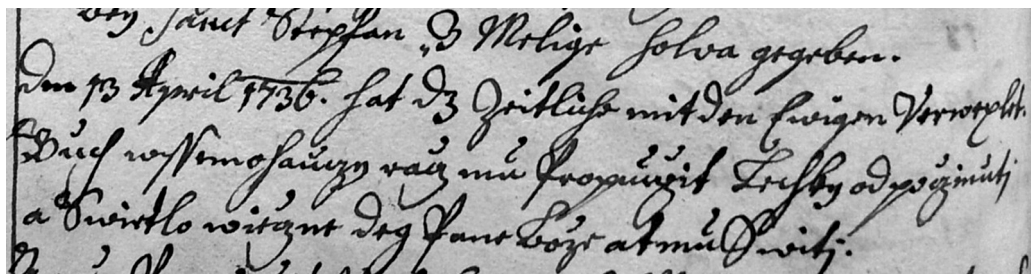
Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1736	243v	Číslice „7“ má na obou koncích břevna dva ostré hroty. Číslice „6“ bývá výrazně větší a končí drobnou kličkou.
	s. a.		Litery „B“, „H“ (majuskuly i minuskuly) a „L“ začínají tahem, který připomíná šikmo orientovanou arabskou osmičku.
			
	s. a.	15v	Majuskulní „E“ v kurentním tvaru se skládá z velké smyčky ukončené obloukem v dolním pásmu a krátkého břevna ve středním pásmu.
	s. a.	243v	Velké „G“ má shodný tvar jako majuskulní „Y“. Typické je kurentně rozštěpeným dřikem u základní linky a koncovým tahem ve tvaru arabské trojky, popř. jednoho tvaru novogotického „Z“. Následuje smyčka do dolního pásma.
	1736		
	1722	38v	
	s. a.	243v	Dříky u majuskulního „M“ mají rostoucí tendenci.
	1736	240v	
	1722	38v	
	1704	226v	Dlouhé „s“ má často dřík ukončený téměř vodorovným břevnem, popř. obloukem vedeným v ostrém úhlu.
	s. a.	243v	Spojením „S“ a „t“ vzniká mezi literami de facto girlanda.
	1744	247v	Kapitální „T“ se těší v produkci P24 oblibě.
	s. a.	243v	V humanistické podobě píše P24 velké „V“.
	s. a.	15v	Majuskulní „W“ bývá roztaženo do šířky.

Nejzajímavější a nejdéle produkující písař je rozhodně Antonín Johann Pardubský, jehož jméno nese i název samotné kroniky. Označíme jej jako P24 a z jeho dlouhého tvůrčího období, jež se vymezuje léty 1702 a 1744,⁶⁷ si vybereme šest folií, která zahrnují roky 1702, 1704, 1722, 1736 a 1744, přičemž jeden zápis in folio 243v není datovaný, stejně jako text na listu 15v, který je výpisem z knížecího příkazu. Prostřednictvím vybraných folií budeme mít jedinečnou příležitost sledovat rukopis v průběhu 42 let, což je doba, za kterou v něm dochází k určitým vývojovým změnám. Přesto si však písmo zachovává původní rysy a odlišuje se nepatrnými změnami v duktu některých liter, popř. úpravě jednotlivých zápisů, na čemž však má svůj podíl také kvalita a seříznutí pera či prostor na stránce, neboť zhušťováním řádků na konci folia vždy dochází k určitým změnám v duktu dlouhých liter, popř. písmen s dolní nebo horní délkou. Mezery mezi slovy se zmenšují, litery jsou drobnější a zužuje se tak i prostor pro individuálnější vyjádření, které poskytuje například dosud nepoznamenaná psací látka.

Písmo P24 lze charakterizovat jako česká novogotická kurzíva s kurentními i humanistickými prvky a mírným sklonem doprava. Čitelnost textů je dobrá, řádky jsou vesměs vedeny rovně a zápisy bývají zpravidla úhledné. Obsahově se týkají zejména dějin města, v nichž je reflektován odpor Antonína Johanna Pardubského k vrchnostenskému utlačování.⁶⁸

Zevrubná analýza rukopisu a folií s texty učiněnými P24 nás přivádí k odvážné a velmi zajímavé teorii, a to sice, že Antonín Johann Pardubský produkoval zápisy jak v českém, tak i v německém jazyce. Zatímco u některých zápisů mohlo jít pouze k mechanickému opisování německých textů,⁶⁹ u jiných se můžeme domnívat, že byly stylizovány a psány v německém jazyce rovnou.⁷⁰ K domněnce, že P24 užíval obou jazyků, nás přivádí pozorování plynulého přecházení z jedné řeči do druhé, přičemž atrament zůstává stejný a zápisy nesou nesporně shodné rukopisné prvky.

fol. 243v – detail česko-německého zápisu

Zkratky nenalezneme v zápisech Antonína Johanna Pardubského mnoho. Jedná se o zkráceniny, které jsme již rozebírali u jiných písařů, ale přesto si můžeme zmínit výraz „N: N:“, který rozvedeme jako „nomen nominandum“, dále „G. W. O. K. M^{ti}“ užitě pro „Jeho vysoce osvícená knížecí milosti“. Nadepsání koncovky můžeme zaznamenat také u číslovek. Typickou svíslou smyčkou ve tvaru „l“ zkracuje P24 výrazy jako „novembris“ či německé substantivum „Herr“.

⁶⁷ O tom také JUREK, J.: *Čtení o minulosti města Boskovic*. Boskovice 1988, s. 13.

⁶⁸ Tamtéž, s. 13.

⁶⁹ Např. MZA Brno – SOKA Blansko, pob. Boskovice, AM Boskovice, inv. č. 108, kniha č. 83, fol. 15v.

⁷⁰ Např. tamtéž, fol. 243r a 243v.

Přestože na způsob psaní číslic neklademe zřetel při paleografické analýze, u P24 stojí za zmínku způsob, jakým píše břevno u sedmičky. Vyznačuje se dvěma ostrými hroty na obou jeho koncích. Arabská šestka je vždy výrazně vyšší, než ostatní číslice a její koncový tah, jenž se stáčí směrem k dříku, je zakončen drobnou kličkou. Litery „B“, „H“ (nejen v majuskulní, ale též v minuskulní formě) a „L“ jsou charakteristické smyčkou ve tvaru šikmo orientované arabské osmičky, jež se zleva připojuje k dříku. Jedná se o počáteční tah při tvorbě těchto písmen. Majuskulní „E“ píše P24 buď humanisticky nebo kurentně, přičemž v případě novogotického tvaru užívá formu, která se v českých textech vyskytuje zejména až po roce 1775.⁷¹ Tvoří jej velká smyčka ukončená v dolním pásmu obloukem doprava a ve středním pásmu protnutá krátkým břevnem. Pro majuskulní „G“ používá P24 tvar, který je rovněž velkým písmenem „Y“, tedy s rozštěpeným dříkem u základny a smyčkou vedenou do dolního pásma. Poté, co se na základní lince rozdvojí dřík, je sestrojen tah, jenž připomíná arabskou trojku či jeden tvar novogotického „Z“. Tato litera se nejčastěji vyskytuje v zastoupení za písmeno „J“. Velké „M“ je v produkci Antonína Johanna Pardubského typické tím, že první dřík je nejkratší, druhý je delší a třetí nejdelší. Většina jiných písařů píše naopak první dřík nejdelší a následující se zkracují. Takto napsané „M“ dodává zápisům nezaměnitelný charakter. Dlouhé „s“ má jednoduchý duktus. P24 často zakončí dřík téměř vodorovným tahem. Další variantou ukončení je, že v ostrém úhlu připojí oblouček. Zajímavé je spojení liter „S“ a „t“. Velké „S“ je v novogotickém tvaru, tudíž má podobu vertikálně protažené smyčky,⁷² jejíž koncový tah vede od horní dotahovací linky dolů směrem k vrchní, aby se následně opět zvedal k horní dotažnici, kde začíná duktus minuskulního „t“. Mezi oběma literami tak vzniká de facto girlanda. V textech zkoumaného písaře se těší oblibě také tvar dnešního tiskacího „T“ pro majusku této litery. Je však nutné podotknout, že tuto formu, jež vychází z kapitály,⁷³ nepoužívá pouze pro jazykově latinská slova. V humanistické podobě píše P24 majuskulní „V“. Tato litera je tvořena dvěma dříky, přičemž první začíná na horním konci obloukem. Druhý dřík se u základní linky připojuje v ostrém úhlu a je ukončen drobnou kličkou, popř. tečkou. Majuskulní „W“ je vždy poměrně roztažené do šířky.

2.7 Písařská ruka P33

Pod označením P33 si představíme písaře, který v kronice Antonína Johanna Pardubského poznamenal dva zápisy, které jsou datovány roky 1779 a 1781. Jeho písmo je úhledné, dobře čitelné a dá se charakterizovat jako česká novogotická kurzíva s kurentními i humanistickými prvky. Řádky vede P33 rovně. V některých pasážích textu je čitelnost snížena skrz protahování středních liter s dolní délkou do spodních řádků.

Repertoár zkratk je obdobný jako u písařů předešlých, tudíž mu nebudeme věnovat zvláštní pozornost.

Folio 89r se zápisem z roku 1779 a list 104r s textem o dva roky mladším nám poslouží k rozboru písařského stylu P33 a způsobu utváření některých liter v jeho rukopisu. Majuskulní „D“ vychází z kapitály. Můžeme konstatovat, že jde o humanistický typ II, který Jaroslav Kašpar specifikuje přesahy obloučku přes dřík.⁷⁴ Velké „F“ vzniklo zvětšením humanistické minuskuly této litery. Svoji formou stojí někde mezi Kašparovými typy IV a VI.⁷⁵ Duktus začíná vytvořením smyčky na horním konci dříku, v dolním pásmu je pak sestrojena další, která po protnutí dříku pokračuje vyklenutím

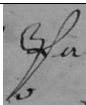

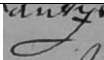
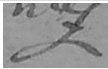
⁷¹ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 106.

⁷² Tamtéž, s. 74.

⁷³ Tamtéž, s. 136.

⁷⁴ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 131.

⁷⁵ Tamtéž, s. 122.

Individualita ruky	Rok zápisu	Folio	Stručný popis individuality
	1781	104r	Humanistické „D“ vychází z kapitály. Oblouk přesahuje dřík.
	1779	89r	Majuskulní „F“ v produkci P33 vzniká zvětšením humanistické minuskuly. Začíná smyčkou na horním konci dříku, v dolním pásmu je sestrojena další a ve středním pásmu se vytvoří funkční klička.
	1781	104r	Velké „M“ začíná obloukem, který plynule přechází v první dřík, jenž je kurentně rozdvojený.
	1779	89r	
	1781	104r	Přestože má majuskulní „P“ poměrně složitý duktus, je psáno jedním tahem.
	1779	89r	
	1781	104r	Minuskulní „z“ může připomínat arabskou sedmičku, jejíž dřík je ukončen velkou smyčkou, která de facto nahrazuje původně vodorovné, resp. zvlčně břevno.
	1779	89r	

doprava a následně opět protíná dřík, čímž se utvoří ve středním pásmu funkční klička. Majuskulní „M“ je charakteristické tím, že začíná sestrojením velkého oblouku, který plynule přechází v první dřík, jenž je kurentně rozštěpený.⁷⁶ Majuskula „P“ je napsána jedním tahem. Začíná v horním pásmu tahem, který připomíná duktus novogotického minuskulního „z“.⁷⁷ Od dolní dotahovací linky je poté v ostrém úhlu veden tah k horní dotahovací lince. Zde se sestrojí smyčka, která u vrchní linky protíná dřík a následně je pomocí drobné kličky vytvořeno krátké břevno. Minuskulní „z“ píše P33 zajímavým způsobem a svým tvarem se na první pohled vymyká všem typům, které uvádí Jaroslav Kašpar. Svoji formou připomíná arabskou sedmičku, jejíž dřík je zakončen velkou smyčkou. Při podrobném rozboru duktů si však můžeme všimnout, že se jedná o modifikaci typu III,⁷⁸ kdy se původně vodo-

⁷⁶ Tamtéž, s. 109.

⁷⁷ Srov. KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 103.

⁷⁸ KAŠPAR, J.: *Úvod*, s. 130.

rovné horní břevno mění ve vlnovku a k dříku se připojí pomocí drobné kličky. Po protažení dříku do dolního pásma je sestrojena smyčka, která de facto nahrazuje spodní břevno, resp. vlnovku. Dodatečným tahem je poté napsáno krátké vodorovné břevno uprostřed dříku.

Závěr

Hlavním účelem bylo provést zevrubný paleografický rozbor boskovické kroniky Antonína Johanna Pardubského vedenou v letech 1714–1858, rozlišit písarské ruce, jež se na vzniku a fungování knihy podílely, stanovit jejich individuální rysy a věnovat pozornost duktu složitě psaných liter. Podařilo se rozlišit celkem třicet tři písarů, z nichž jsme si představili 8 písarských individuů, jejichž časová působnost je značně variabilní, tudíž nelze nějak relevantně zobecnit, avšak lze pozorovat jejich vytížení.

Nejdéle produkujícím a pravděpodobně též nejzajímavějším písarem je P24, tedy Antonín Johann Pardubský, jenž do kroniky zapisoval zejména události týkající se dění ve městě, ale i v blízkém či vzdáleném okolí, popř. v celé rakouské monarchii. Při podrobném zkoumání jeho rukopisu a zápisů, jež učinil, můžeme dojít k teorii, že obratně užíval jak českého, tak německého jazyka, neboť v mnohých případech plynule přechází z jedné řeči do druhé. Zatímco některé texty mohly vzniknout mechanickým opsáním z jiných historických pramenů, u jiných lze soudit, že byly stylizovány rovnou na stránky zkoumané kroniky. Zajímavá otázka byla řešena také v případě podepsaných zápisů rukou P1 a P2, jejichž rukopis je velmi blízký a po velmi důsledném rozboru bylo nutné si položit otázku, zda se nejedná o tutěž ruku, která zápis opsala z některého jiného pramene, jenž však nemáme k dispozici, včetně podpisu domnělého P1, tedy kněze a kaplana Karla Ferdinanda Poltzera. Při bádání nad jeho působností na boskovické farnosti však tato otázka rozřešena nebyla, neboť jeho doba zastávání výše uvedených funkcí se shoduje s obdobím, kdy mohl zapisovat také do kroniky vedle městského písara P2, přičemž z jiných pramenů nemůžeme rukopis Poltzera spolehlivě doložit.

Při obecnějším paleografickém zkoumání kroniky bylo možné sledovat postupné přebírání majoritního postavení kurentních prvků v české novogotické kurzívě, vytrácení starých okrouhlých forem u některých liter, pronikání humanistického písma do jazykově latinských, ale též českých slov či sousloví, a narůstající dominanci německého jazyka v 19. století. Ranější zápisy v knize se ještě vyznačují kaligrafickými tendencemi, avšak pozdější texty již odpovídají ryze užitkovému, kancelářskému a svižnému psaní, kde není pro přílišnou kaligrafii místo. Tohle zjištění podporuje zejména mladší neogotica germanica. Zrychlením písma a tvoření liter takřka výhradně jedním tahem pera poskytuje větší prostor pro promítnutí individuálních zvláštností rukopisu do zápisů, avšak v případě velmi úhledných a takřka „učebnicových“ zápisů nastává komplikace s rozlišením písara, neboť jsou si velmi podobné. Pozornost byla věnována také sledování zkratek, přičemž je nutné konstatovat, že téměř všichni písari zkracují velmi málo a užívají prakticky tytéž zkracovací prostředky.

Mgr. Petr Sedláček
Ústav pomocných věd historických a archivnictví
Filozofická fakulta MU
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika
e-mail: sedl.p@mail.muni.cz